

Oplevelsestur: Rundtur mellem Skodsbøl, Rendbjerg og Egersund. 8.3 km.

Til dig, som vil gå turen:

Turen er en rundtur, og hvis du går mod uret, vil det passe med ruteanvisningerne. Du kan i princippet starte og slutte overalt på turen. Der er rigtig meget at se på undervejs, så beregn god tid.

Du møder mest asfalteret vej, men du skal også gå en del på trætte stier.

Der er både historiske oplysninger og ting fra vores egen tid og lidt af det stof som de lokale beboere kan lide at snakke om og huske på. Det er tanken med oplysningerne undervejs, at du kommer hjem med større viden om egnen og at du bemærker ting, du ikke ellers ville have set og oplevet.

Toiletmulighederne er omtalt undervejs, hvor der er truffet aftaler. De offentlige toiletter er endvidere tegnet ind på kortet.

Er du tilfreds med turen, har du en god idé eller mangler du noget, så skriv på hjemmesiden chdf@get2net.dk

Vi ønsker dig GOD TUR.

Ide, beskrivelser og foto af Christian Frederiksen
(chdf@get2net.dk)

Opsætning og layout af Frede Vendelbo Jensen

Landsbylaugene og Lokalhistorisk Samvirke for Sønderborg Kommune.
Hjemme sider: www.skla.dk og www.reessv.dk

1. Broager Stadion

Turen starter på parkeringspladsen ved Broager Stadion, hvor du kan stille bilen. Politikerne anlagde i sin tid idrætspladsen mellem Egersund og Broager med tanker om at binde de to byer sammen i en båndby. Det var i 1980'erne. Idéen var ikke bæredygtig, selvom der blev udarbejdet mange skriftlige planer for udviklingen. Mon ikke det største problem har været, at Egersundborgerne ikke på nogen led ville opluges af Broager? Heller ikke på det sportslige område er de to byer vokset sammen.

Du følger Nejs Møllevej og passerer den meget trafikerede hovedvej 8, som på denne strækning hedder Brovej.

Læs mere om båndbyen i Broagerlands Lokalklubs avisudklipsamling.

2. Nejs Møllevej nr. 6.

Denne bolig blev bygget i 1924 som gendarmbolig til to familier. Gendarmene skulle bevogte hele den nye grænse efter Genforeningen i 1920, og den ret store styrke, der blev flyttet herved fra Kongeågrænsen havde i starten svært ved at finde boliger og måtte leje sig ind til ofte ublu priser. I årene efter genforeningen blev der bygget en række af disse to-familiers boliger til vagtmandskabet langs hele grænsen. Boligen hørte til 1. Grænsegendarmeridistrikt, Sønderborg afsnit Skodsbøl. De fem afsnit i Sønderborg distriktet skulle bevogte grænsen fra Kegnæs til Munkemølle, lige før Rønshoved. Grænsegendarmene blandede sig på fornemste måde med den øvrige befolkning, og der kom til at stå megen respekt omkring dem i årene frem.

Læs mere: www.skodsbol.dk Der findes en del litteratur på biblioteket omkring grænsegendarmene, og der er skrevet flere artikler i BROAGERLAND VII, IX og XII om gendarmene på Broagerland.

Foto af: Christian Frederiksen

3. Nejs Møllevej 5.

Murstenshuset er fra 2002, men bygget i gammel stil.

Halmhuset vægge er opført af halmballer, beklædt med ler på begge sider. Gulvet er et tykt lag blåmuslinger med et lag ler øverst. Taget med dets store udhæng beskytter væggene mod vejrliget. Belægningen af 20 cm blåmuslinger på taget blæser mærkværdigvis ikke bort i blæsevejr.

Fra huset sælges der egne importerede vine fra Frankrig, Italien og Spanien. Vinene kommer fra mindre vingårde, hvor der bliver hæget om produktionen, så der her kan købes kvalitetsvin til rimelige priser.

Efter aftale er I velkomne til at låne et toilet.

Foto af: Christian Frederiksen
For yderligere orientering: Google, halmhuset vin.
Kilde: hjemmesiden, www.skodsbol.dk

4. Nejs Møllevej 2

Den meget smukke hovedbygning til gården, er det ældste hus i landsbyen. Gården har hørt under Mariekirken i Flensborg og er bygget i 1797, men der har været landbrug på stedet i over 450 år. Du kan læse rigtig meget om gården på Skodsbøls hjemmeside.

Her skal du se, om du kan få øje på det geodætiske mærke, der er slået ind i granitfundamentet, lige til venstre for hoveddøren i husets nordlige gavl. Mærket, som kaldes "en plade", sidder ca. 25 cm over terræn. Det blev sat ind i 1923 og ligger i kote 10.413 meter over dagligt vande. Mærket var, som tusindvis af andre mærker i landsdelen, et led i en ny opmålingen af det genvundne Sønderjylland efter 1920.

Foto af: Christian Frederiksen

Se mere på Kort- og Matrikelstyrelsens hjemmeside: www.kms.dk
Endvidere om huset: hjemmesiden: www.skodsbol.dk

Foto af: Christian Frederiksen

5. Skodsbølvej 66.

Kilde: Skodsbøl Hjemmeside: www.skodsbol.dk

Bygningen ligner meget en gammel landsbyskole, og det har den også været. Skolen blev bygget i 1878 for at aflaste Broager Skole, der var overfyldt. Den rummede tre klasser med to lærerlejligheder på 1. sal. Skolen blev nedlagt i 1971-72, men var forinden, i 1950, blevet reduceret til kun at undervise 1. til 3. klasse. Skodsbøl hjemmeside har en oversættelse af skolekronikken, som fortæller meget om skolens liv og virke, dog mest fra den tyske tid.

Hvis du ser på bygningens højre side, kan du se en interimistisk udbygning. Man kan spekulere over, hvad husets ejer mon har gang i. Vi kan afsløre, at afdækningen rummer stævnen af et skib, der er ved at blive apteret. Skibets skrog er lavet af cement, bygget op omkring en kerne af ståltråd og cementen er lagt på i én arbejdsgang.

6. Skodsbølvej nr. 94

foto: privateje

Billedet viser det tidligere hus på grunden og er fra omkring 1909-10. Her boede der en skrotsamler, som man dengang kaldte: æ poltmand. En "polt" er en "klud" på sønderjysk, så æ poltmand hentyder til de gamle klude, han samlede ind. Disse klude blev måske fragtet til Broager, hvor en af de driftige igangsættere, C.H.Clausen blandt meget andet havde en madrasfabrik, hvor oprevne klude indgik i madrassens fyld.

Poltmanden samlede også knogler, og da mange slagtede deres gris hjemme i gamle dage, var der betragtelige mængder at hente. Måske blev der lavet benmel af knoglerne, der dels kunne anvendes som gødning på kalkfattige jorde, og dels som tilsætning i dyrefoder.

Metaller var naturligvis også eftertragtede, men mange i landsbyen afleverede dengang deres metal til smeden, som en del af betalingen for udført arbejde.

Under Første Verdenskrig blev der indsamlet messing, kobber og bronze til krigsindustrien, men den indsamling gik oftest uden om æ poltmand, gennem militære kanaler.

Læg mærke til husets facade (billedet), der afsluttes med et lille muret spids, hvorpå der ligger en kanonkugle muret fast. Mon ikke disse kugler stammer fra 1864? Huset blev efter ægteparrets død, solgt ved en tvangsauktion den 2. sept. 1940 for 200 kr., til nedrivning.

På billedet ser vi foran huset æ poltmand: Martin Bendix Petersen med sin kone, der har deres fælles barn på armen. Martins børn fra første ægteskab står på hver sin side af ham.

Konens tre børn fra første ægteskab står lidt for sig selv. Dengang fandtes der også: dine, mine og vores børn.

Kilde: Inge Knudsen, Skodsbølmark og Ruth Nissen, Skodsbøl.

Toilet: I er velkomne til at henvende jer på kontoret hos vognmand Moldt.

Når du nu vandrer videre ad Skodsbølvej for igen at krydse Hovedvej 8, går du på jorde, der er udstykket fra Skodsbølgård (Neuenhof). Gården blev oprettet efter svenskerkrigene (1658-60) af hertug Philip på resterne af 6 ødegårde og gjort til avlsgård. Gården kom under Kronen i 1779 og blev udstykket i 1785. Der findes kun ganske få spor af Skodsbølgård.

Kilde: Carsten Porskrog Rasmussen i bogen: De slesvigske Hertuger.

7. Rendbjerg Slot

Foto: Christian Frederiksen

”Rendbjerg Slot”, kaldes huset af lokalbefolkningen, er bygget i 1872 af Hans Heinrich Dithmer junior, der på byggetidspunktet var direktør og medejer af Rendbjerg Teglværk. Udover at vise beskuerne resultatet af teglværkets mangeartede produkter, er huset skabt til fornem husførelse med store fester og spændende besøg. I 1883, 11 år senere, forlod bygherren og direktøren ejendommen ”med tre mark på lommen”, efter en konkurs.

I årene fremover har huset haft en meget omtumlet tilværelse. Man kunne formode, at den nye direktør for det konkursramte store teglværk ville flytte ind på ”slottet”, men det skete ikke. Slottets tjenestefløj var beboet bl.a. af en bogholder og en kusk, men de fornemme stuer har tjent som lagerplads, indkvartering af grænsegendarmere og sikkert meget andet, som har fortonet sig i historien.

Først 48 år senere, i 1931, blev husets herskabelige stuer igen beboet, da to lærerinder købte ”slottet” og indrettede det til sommerpensionat. I 1952 blev huset solgt til Esbjerg Kommune for at blive skolehjem for samspilsramte unge fra Esbjerg. I 1976 blev Slottet købt og indrettet som aflastningshjem for psykisk udviklingshæmmede, hvilken funktion huset stadig varetager.

Læs mere i: Rendbjerg Teglværk 1783-1928 af Arne Duus. (Heftet kan købes på Cathrinesminde)

Foto: Christian Frederiksen

8. Egersund Kirkegård

Kirkegården blev indviet 1962, som en følge af, at Egersund Kirke var blevet sognekirke for Egersund Sogn i 1959. Til kirken blev der bygget en præstebolig med sognegård. Før 1959 havde Egersund Kirke status af kapel, og byens døde blev begravet på Broager Kirkegård. I årene efter indvielsen blev en del jordiske rester fra flere gravsteder flyttet fra Broager- til Egersund Kirkegård på familiernes foranledning.

Den store sten på kirkegårdens parkeringsplads er skænket af Claussen Kaas, der var ejer af en stor grusgrav.

I huset, bagerst på parkeringspladsen, hvor graveren har sit virke, er der et **offentligt toilet**.

Foto: Christian Frederiksen

9. Kystvej og Lågmajvej

De små huse langs Kystvej og Lågmajvej blev oprindeligt bygget og beboet af kystfiskere. De havde deres stejlepladser (pladser, hvor fiskerne bødede, tjærede og ordnede deres fiskenet) på terrænet nær bredden og fjorden kunne give dem til de daglige fornødenheder. En del har haft arbejde på teglværkerne for at kunne supplere lønnen. De fiskede med ruser, not og drivgarn og der var en del bundgarnsfiskere blandt. Deres små fiskerbåde blev trukket på land efter brug, da bølgerne ofte var store på den strækning.

Med dampskibsforbindelsen fra Egersund kunne fangsten hurtigt komme til markedet i Flensborg.

I dag er de små huse med deres beliggenhed nær vandet meget eftertragtede.

Foto: Christian Frederiksen

10. Fyret i Lågmaj.

Fyret i Lågmaj (Lågmade) blev bygget i 1896 i den tyske tid. Med baggrund i den store flådeopbygning der skete omkring århundredskiftet med bl.a. udbygningen af marinestationen i Sønderborg, blev der opsat 10 ens fyrtårne på den tyske del af østkysten. Fyret er et ledefyr med et bagfyr 700 m. inde i landet, stående på en 21 m høj gittermast.

I 1925 blev fyret elektrificeret og spritbrænderen blev udskiftet med en glødelampe.

Fyret med sit bagfyr leder skibene gennem den meget smalle sejlrende ved Sandager. Ved indsejlingen til Flensborg, skal skibene derfor orientere sig bagud for at træffe sejlrenden.

Under de store flyangreb på Flensborg/Kiel i 2. verdenskrig blev fyrpasseren hver gang med en soldat sendt op for at slukke fyret.

Kilde: Nicolai Johannsen, Egersund. Læs mere på: www.fyrtårne.dk

Foto: Teglværksarkivet.

Minde Teglværk omkring 1920. Pilen peger på fyrtårnet i Lågmaj.

11. Marina Minde

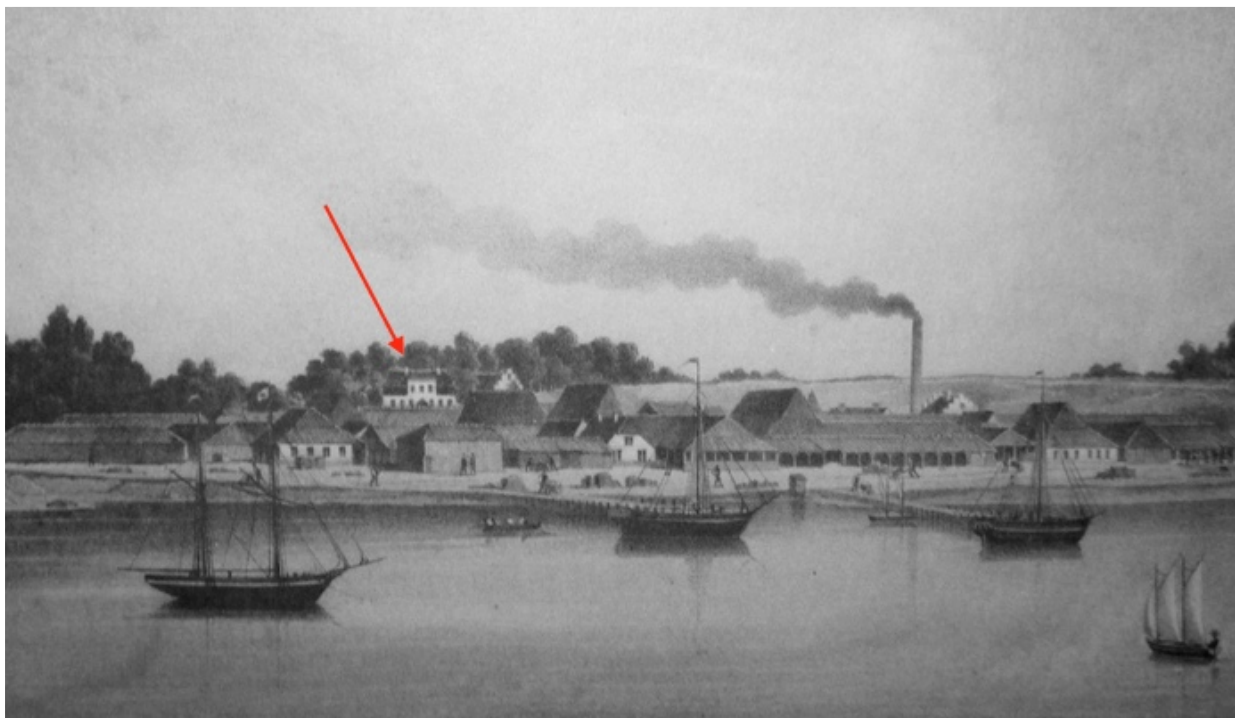
Marina Minde har fået sit navn fra Minde Teglværk, der tidligere lå på stedet. Billedet fra omkring 1920 viser teglværkets kammerovn, hvor røgen vælter ud mellem de løse tagsten. I 1937 blev der bygget en speciel kostbar og topmoderne ovn, der skulle kunne brænde tagsten alene. (i en ringovn skal tagsten brændes sammen med teglsten.). Ovnene levede ikke helt op til forventningen, så investering var svær at forrente i de vanskelige krigsår. Da ovnen brændte i 1946, blev den erstattet af en zig-zag-ovn, der var gammelkendt i sit princip, men faktisk allerede umoderne på opførelsestidspunktet. Teglværket stoppede produktionen i 1965.

Der er toilet i restaurantbygningen på havnepladsen, som kan benyttes mod betaling.

Kilde: Carl Matzen, Egersund og bogen: Matzens Teglværk Egersund 1750-2000.

12. Feriekolonier i Rendbjerg

Her ligger to feriekolonier ved siden af hinanden. Den første du møder er ejet af Sydslesvigs Danske Skolevæsen. De gule bygninger ejes af Esbjerg Kommune. Der er i alt 4 kolonier på Broagerland, som hver især ejes af sin egen kommune eller eget skolevæsen. Det skyldes et sammenfald af den smukke beliggenhed ved skov og strand og et ønske om at lære eleverne noget om den meget specielle historie, som er sønderjydernes.

Rendbjerg, 1840 af D. Winter (Sønderborg Slot)
(Se pilen: Foran dette stuehus blev Rendbjerg Slot bygget i 1872)

13. Rendbjerg Teglværk

I slutningen af 1800-tallet lå her Nordeuropas største og mest fascinerende teglværk, skabt af Dithmerfamilien gennem senior og junior. Op til 100 mand var beskæftiget her da det var størst. I 1851 brændte de 2 mil. mursten i deres 5 kammerovne med 45.000 sten i hver brænding. Men udover mursten producerede de en mængde specialsten, som f.eks. klinker, tagsten, fliser, sålbænke, gravsten, gesimssten m.m., der blev solgt til store byggerier fra Hamborg til København og opnåede æresmedaljer ved verdensudstillingen i Paris 1855 og London 1862.

Teglværket blev udvidet med Egeskov teglværk og her byggedes egnens første ringovn i 1887, der allerede blev nedrevet og fornyet i 1898. Rendbjerg Teglværk byggede selv en ringovn til erstatning for de brændselstunge kammerovne, og med den erfaring de gjorde sig på Egeskov, havde de nu to velfungerende ringovne. Teglværket havde de sidste år en række forskellige ejere og blev nedrevet i 1928.

Kilde: Rendbjerg Telværk 1783-1928 af Arne Duus, Cathrinesmindes Venners årsskrift, samt nuværende beboere i området.

14. Rendbjergvej

Gå op af Rendbjergvej og se de bygninger, der stort set alle har en historie, der er knyttet til teglværket. I kort form lidt om de vigtigste huse:

Rendbjergvej 4

foto: Chr. Frederiks

Direktør Hans Heinrich Christiansens (1883 - 1909) og hans søn, direktør Christian Christiansens (1909 - 1928) bolig. Huset blev bygget engang før 1872 som bolig for teglværksejer Hans Heinrich Dittmer junior, men huset var ikke præsentabelt nok for hustruen, så Rendbjerg Slot blev bygget, og familien flyttede derop. Huset har en lidt særegen arkitektur.

Huset ejes i dag af Sydslesvigs Danske Skolevæsen og knyttet til førnævnte lejrskole.

Rendbjergvej 17 og 21

Disse to huse har været arbejderboliger med tre familier i hvert hus.

Rendbjergvej 19

foto: Chr. Frederiks

Dette store hus, bygget i 1870, har været en arbejderbolig for 6 fastboende arbejderfamilier. Der var toiletter og ligstue i bagbygningen.

Ved siden af huset har der ligget en stor papkaserne for sæsonarbejdere, der hovedsageligt kom fra de polsktalende egne af Det tyske Rige.

Kilde: Teglværker ved Flensborg Fjord

Renbjergvej nr. 16

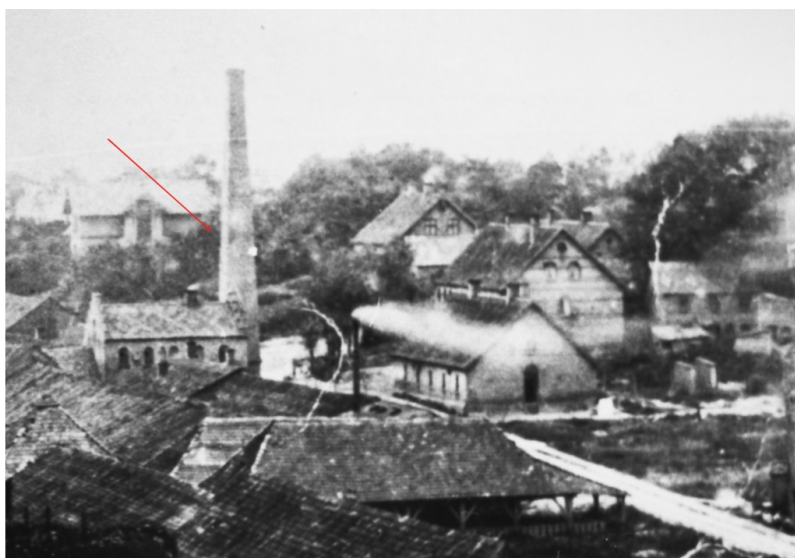

foto: Chr. Frederiksen

Kilde: M/C Mathiesen

Huset har været maskinhus for en stor dampmaskine, der blev købt til at drive stenpresseren i 1857-58. Da maskinen var installeret kom der sløje tider for teglværket, hvorfor maskinen en overgang også trak et savværk.

Ejeren af huset fortæller om husets kraftige fundament, de tykke mure, om akslen, der gik ud under loftet, for at det store svinghjul med en diameter på 5-6 m kunne være der, om aftrækskanalen til skorstenen, som stadig findes under gulvet og om dampkedlen, der har stået i deres stue. (se billedet, hvor pilen peger mod dampmaskinens firkantede skorsten)

Huset er bygget bredere ud mod vejen med en tilbygning, der har tre karakteristiske buer. Det er sket efter at dampmaskinen blev fjernet.

15. Egeskovvej nr. 16

På højre hånd passerer du Egeskovvej 7 og 9, to sammenbyggede huse. Det var oprindeligt ét langt hus, kaldet "papkasernen", og brugt til at huse sæsonarbejdere, knyttet til Egeskov Teglværk. Disse huse kunne være spinkle træhuse, beklædt med tagpap, men også murede huse. De har dog alle paptag, og det er den omstændighed, der har givet navn til den type arbejderbolig hos lokalbefolkningen.

Billedet viser det hus, der oprindeligt var det store maskinhus til Egeskov Teglværk. På marken mellem "papkasernen" og maskinhuset har teglværker ligget.

Egeskov Teglværk lukkede sammen med Rendbjerg Teglværk i 1928.

Årsagen til at mønsterteglværket (Rendbjerg og Egeskov) dengang blev nedlagt, skyldtes en overproduktion af sten i krisetiden efter 1. Verdenskrig. Aktiekapitalen blev købt af De Forenede Teglværker, Egersund, beboelserne solgt og værket nedrevet. Med det snuptag forsvandt der en kvote på 14 millioner mursten, som kunne sikre de øvrige teglværker i sammenslutningen deres fortsatte eksistens, men som satte kraftigt politisk røre i den socialdemokratiske egn, præget af stor arbejdsløshed

Læs mere i: De Forenede Teglværker i Egersund, af Inge Adriansen.

foto: Chr. Frederiksen